

Drenge er de nye tabere

Mens piger tager kvantespring i uddannelsessystemet, halter drengene markant bagefter – især dem fra mindre veluddannede hjem. En ny kønsrevolution er undervejs, og nye tal tyder på, at drenge vil have de dårligste kort på hånden, når de skal klare sig i fremtiden

Af Martin D. Munk, professor, fil.dr.

Kvinderne stormer frem i mange områder af samfundet, ikke mindst i uddannelsessystemet. Ligestillingen er slået igennem i skolen og på uddannelsesområdet, og det er en kolossal succes for kvinderne.

Når man ser tilbage på tidligere generationers adgang til de videregående uddannelser, er der tale om intet mindre en revolution.

Både fordi kvinderne nu er kommet ind i uddannelsessystemet, og fordi unge, der for få generationer siden ikke ville have haft adgang til at få en uddannelse, fordi der ikke var tradition for eller penge til det i deres hjem, nu i et betydeligt større antal faktisk har mulighed for at uddanne sig.

Godt nok har kvinderne endnu ikke nået toppen af dansk erhvervsliv eller den øverste top af universitetspyramiden, men noget tyder på, at det vil ændre sig over tid. Hvis man tror på, at udbuds- og efterspørgselsmekanismerne virker, vil fremtidens efterspørgsel efter velkvalificeret arbejdskraft naturligt lede til, at flere kvinder bliver ansat som ledere og professorer – men det forudsætter også, at kvinderne i nogen grad ændrer præferencer i retning af at ville magtfulde positioner og erkender, at det som oftest er betydelige omkostninger forbundet med at indtage og fastholde magtfulde positioner.

Mit gæt ud fra den stigende andel af veluddannede kvinder er, at der med tiden vil komme flere kvinder i ledelsen af forskellige arenaer. Senest peger det overståede kommunal- og regionsvalg på, at inden for en mandsdomineret verden som den lokale politiske sfære er kvinderne på vej fremad med en stigning på fem procentpoint. Også andelen af kvindelige borgmestre er steget.

En anden central arena er universitetsverdenen, hvor kvinderne også i stigende grad er kommet ind i varmen, illustreret ved at næsten hver tredje af lektorerne i dag er kvinder.

Så vejen er altså banet for, at kvinder i stigende grad vil komme til at sætte sig på forskellige typer af lederjobs i forskellige sektorer.

Men hvad med mænd?

Lige nu er mænd langt mere sårbare end kvinder på arbejdsmarkedet. Fx viser de seneste ledighedstal fra Danmarks Statistik, at mænds risiko for at blive ledig er 70 % større end kvinders. Den er på det højeste niveau siden juni 2000 (jf. Munk 2002; Christoffersen 2004).

Dertil kommer, at mændene halter bagefter, når det drejer sig om at få gennemført en uddannelse. Det gælder især mænd fra uddannelsesfremmede hjem og lavere sociale lag, men også drenge fra akademikerhjem (jf. tabel 1), og dette billede bekræftes af trends i en række tests for børn i 11-års alderen, hvor især drenge i bunden klarer sig meget dårligt.

Noget kunne tyde på, at de unge mænd er ved at blive marginaliseret fra en række bastioner, de

tidligere har ført an i forhold til.

Revolution i Akademia

Ser man mere snævert på de studerendes profil på de lange videregående uddannelser er kønsfordelingen også ændret markant over de sidste mange år. Hvis man eksempelvis ser på tallene fra den koordinerede tilmelding for årene 1996 og 2009 er der sket en tydelig ændring i retning af kvindelig dominans på en række studier.

Generelt er der kommet flere kvinder ind på de videregående uddannelser, tallet er gået fra 24.033 i 1996 til 27.927 i 2009, medens der også er kommet flere mænd ind, idet de tilsvarende tal er henholdsvis 17.858 og 19.041.

Denne trend slår mere specifikt igennem på andelen af kvindelige studerende på lægevidenskab, som er steget fra 59,9 % i 1996 til 65 % i 2009. For jura, statskundskab og økonomi observeres tilsvarende markante stigninger.

Hovedparten af de studerende på jura, medicin og andre studier er således kvinder. Men det er dog evident, at der *er* studieretninger tilbage som fx ingeniørstudier, økonomistudier, naturvidenskab (fysik/kemi) og lignende typer af uddannelser og jobs, som mænd stadigvæk dominerer (jf. Thomsen 2008).

På de studier, hvor kvinderne er i flertal, er det værd at understrege, at de først og fremmest kommer fra velstillede familier, om end der også er rekrutteret flere kvinder fra ufaglærte og faglærte hjem. Vores nyere undersøgelser (McIntosh og Munk 2009; 2007) viser, at især relativt flere unge kvinder med arbejderbaggrund indsluses i gymnasiet og bliver optaget på universiteterne end tidligere. I løbet af de seneste 20 år har flere end tre gange så mange piger påbegyndt en universitetsuddannelse, mens tallet for drengene kun er fordoblet.

I 1985 gik blot 6 % af de 23-årige piger på universitetet. Tal fra 2005 viser, at 19 % af de 23-årige piger i dag går på universitetet. For mændenes vedkommende er stigningen ikke helt så drastisk, men der er dog sket en fordobling fra 8,5 % til 16,7 %.

For piger, hvis mødre ikke har nogen uddannelse, er andelen som går på universitetet tredoblet, nemlig fra 3,2 % i 1985 til 8,6 % i 2005. Også piger, hvor moderen har en erhvervsfaglig uddannelse, havde dobbelt så stor chance for at få en lang videregående uddannelse i 2005 i forhold til 20 år tidligere. Andelen steg fra 7,7 % til 15,5 %. De tilsvarende andele for drenge er lavere.

Det er første gang, at det kan dokumenteres, at den relative uddannelsesmobilitet er under opbrud i Danmark.

Undersøgelsen viser en betydelig ændring for piger, som kommer fra hjem uden megen uddannelseskapital.

Analysen fortæller, at det i hvert fald på den korte bane er blevet lettere at løsrive sig fra sin sociale oprindelse ved valg af en gymnasie- og universitetsuddannelse, men om det fører til sociale positioner, som er placeret over egen sociale oprindelse (typisk målt ved klasse, stilling, status eller indkomst) og dermed reel social mobilitet, vil tiden vise.

Tallene viser dog, at det stadig forholder sig sådan, at piger og drenge med en akademisk baggrund har langt større chance for at komme ind på en universitetsuddannelse end alle andre (hhv. 59,7 % og

55 % i 2005).

Det endelige resultat afhænger herudover i høj grad af, hvor gode universiteterne er til at holde fast på de studerende – og de nyeste tal for, hvem der startede på universiteterne, kan ikke fortælle os, hvem der *ender* med at færdiggøre en universitetsuddannelse.

Kvindemajoriteten internationalt set

Ser man på udviklingen i et komparativt perspektiv med hensyn til uddannelse og køn, er det besnærende at konstatere, at i de lande hvor kvinderne er længst fremme i uddannelsessystemet, der er man også på mange måder er nået længst med ligestillingen.

OECD (Organisationen for økonomisk samarbejde og udvikling) fører statistik over uddannelsessektorerne i sine medlemslande, og beregninger foretaget på baggrund OECDs nyeste årlige rapport, *Education at a Glance* fra 2009, viser, at kønsskævheden er størst i de nordiske lande. Især Island, Danmark og Norge har en stor overvægt af kvinder på de videregående uddannelser, der ligger langt over OECD- og EU-gennemsnittet. Også langt over niveauet i USA/UK (se figur 1).

Af de øvrige OECD-lande, som ikke indgår i figuren, er kønsfordelingen mest lige i Østrig, Belgien, Tyskland, Irland og Schweiz. Mens Tyrkiet, Japan og Korea er de eneste lande med en overvægt af mænd på de videregående uddannelser.

Der er naturligvis mange mekanismer på spil. Fx et kønsopdelt arbejdsmarked. Man skal udvise en vis forsigtighed med at sammenligne på tværs af meget forskellige uddannelsessystemer. Det er dog interessant at bemærke, at skævheden så at sige er størst i de lande, hvor ligestillingen er kommet længst, om end der er forskelle. For eksempel ligger Finland med et overskud på 29 % mellem EU-gennemsnittet og Australien.

Kvindes nye sociale positioner i universitetsverdenen

Uddannelse indgår i stigende grad som en del af en kønnet social reproduktion.

Forskellige opgørelser peger på, at mændene stadig har en større andel af posterne på universiteterne, men ligestillingsmæssigt er der sket betydelige fremskridt for kvinderne. I dag er næsten en tredjedel af universitetslektorerne kvinder, fire ud af ti af adjunkterne er kvinder, og halvdelen af de ph.d.-studerende er kvinder (VTU 2009).

Dette mønster har medført en modificering af kvindernes samlede position i det sociale rum, ved at flere kvinder er blevet en del af undervisnings- og hospitalssektoren samt at flere optræder i retssalene, hvilket bidrager til en forandring af arbejdsdelingen.

Som Bourdieu (1999) er inde på, kan synlige forandringer af uddannelsespositionerne imidlertid skjule nogle træk ved de relative positioner: Ligestillingen af adgangsmuligheder og repræsentationsmuligheder kan skjule nogle af de uligheder, der stadig består i fordelingen mellem forskellige uddannelsesretninger og dermed forskellige karrieremuligheder, men der er sket meget siden Bourdieu skrev sin tekst, og derfor tegner min tekst i Munk (2008) heller ikke det fuldstændige billede af de forskydninger, der har fundet sted over de senere år i retning af mere ligestilling: Flere piger end drenge påbegynder og gennemfører gymnasie- og universitetsstudier, og de er begyndt at

blive repræsenteret på de højst ansete og betalte områder, eksempelvis på visse dele af det samfundsvidenskabelige område og inden for lægevidenskab.

Endvidere peger en undersøgelse på, at piger inden for et 'hårdt' fag som fysik primært vælger retningen geofysik, medens drengene søger flere grene inden for fysikken (Hasse 2005, s. 60). Dette gælder dog ikke universelt. For eksempel i Italien, er nærmest halvdelen af fysikstuderende kvinder. Kvinderne søger dog stadigvæk de mere bløde områder, som humaniora, og mændene drømmer om hårde fag, som ingeniør og IT, samt musik. Endvidere ser det ud til, at pigerne i stigende grad drømmer om prestigefyldte professioner som læge og advokat (jf. Pless og Katzelson 2007). Dette mønster bekræftes af de tal jeg har præsenteret.

En fokusering på kvindernes fremgang på bestemte områder har dog ikke fuldstændigt ændret mændenes magtfulde positioner inden for erhvervslivet, men det vil givetvis forandres over tid, selvom der også kan være tale om at en række positioner feminiseres, og derved måske får en 'forringet' værdi. En række studier peger i retning af, at afkastet af en uddannelse falder i takt med, at flere kvinder søger ind på området.

Uddannelsesvalg er i høj grad social betinget, det vil sige betinget af forældrenes stilling, uddannelse og kulturelle orientering, men køn slår altså også igennem. Ved at koble denne sammenhæng til individernes habitus - der indebærer en indlagt tilbøjelighed til enten at indtage dominerende eller dominerede positioner - er det muligt at forklare sammenhængen mellem uddannelse, køn og social position. Større formelle og reelle lige muligheder i uddannelsessystemet har næppe ført til en afskaffelse af disse to funktioner. I et kønsperspektiv ser disse funktioner ud til at blive opretholdt, da magtens felt ikke alene er domineret af bestemte sociale positioner, som ofte forudsætter specifikke uddannelser, men også er domineret af maskuline værdier. Derfor er kvinder endnu heller ikke særligt velrepræsenterede i topledelsen eller bestyrelseslokalerne i erhvervslivet, givetvis fordi kvinder har andre præferencer og rekruttering kræver som regel et betydeligt uformelt socialt netværk.

Forklaring af forskelle

Mange flere kvinder end mænd tager altså i dag videregående uddannelser, og de er mere effektive, når det gælder social uddannelsesmobilitet. Hvad skyldes disse ændringer?

Nogle forskere vil umiddelbart pege på en ændret politik med øget fokus på ligestilling og ændrede kønsroller. Men hvorfor klarer pigerne sig bedre end drengene i forhold til skole, gymnasium, universitetsuddannelse og universitetsforskningen?

Et bud er, at pigerne gennem socialisering og større sociale ambitioner er blevet mere parate til tage udfordringen op i en mere og mere akademisk orienteret uddannelseskultur, og muligvis har piger her en fordel i forhold til drenge, da de er tidligere modne, mens drengene har flere problemer med indlæring (jf. Zlotnik 2005; Ingvar 2008).

I en undersøgelse af to testscorer var formålet at belyse 11-årige børns færdigheder i det danske sprog, og i hvilken grad de er i stand til at løse logiske problemstillinger. Disse tests er ikke tidligere blevet gennemført for 11-årige i Danmark. Resultaterne i begge tests viser, at de bedste drenge i øverste kvartil klarer sig lige så godt som pigerne, mens resten af drengene klarer sig dårligere end pigerne,

dette gælder især drengene i bunden.

Vi ved ikke præcist, hvorfor det forholder sig sådan, udover at drenge generelt set er udviklet senere. På den anden side set observeres det, at topdrene faktisk klarer sig lige så godt som toppigerne, og det kunne henlede opmærksomheden på, at drenge, som får den tilstrækkelige stimulans og opbakning fra forældre og omgivelser simpelthen klarer sig bedre (Munk 2009; Munk og Skov Olsen 2009).

Desuden har pigerne igennem hele deres skoletid mest været omgivet af kvindelige rollemodeller, da der er flest kvindelige lærere.

En forklaring kunne også være, at pigernes mødre er blevet mere uddannet, og at nogle af de mødre, som ikke selv har så meget uddannelse, givetvis har opmuntret og støttet deres døtre (og sønner) til at uddanne sig noget mere.

Endelig peger en undersøgelse fra 2007 på, at blot en tredjedel af unge i alderen 16-19 år har ambitioner om at få et job med en højere løn og social prestige end deres forældre. Selv blandt børn af ufaglærte arbejdere er viljen til social opdrift lille. Kombineret med den tidligere refererede undersøgelse, kunne det tyde på, at det især er drenge, som er risikogruppen. Det lave ambitionsniveau blandt unge risikerer at bremse graden af social mobilitet. Blandt unge på erhvervsuddannelser, som er vokset op i arbejderklassehjem, er viljen til at klare sig blot lidt bedre end forældrene mindre: 54 % af de unge på erhvervsuddannelserne har ikke ambitioner om at opnå højere uddannelse og job med højere social prestige end deres forældre. De ambitioner har blot 27 % af de unge på erhvervsskolerne.

Små forventninger

Den sociale mobilitet er altså vigende, både symbolsk og mentalt set, særligt blandt de svageste stillede unge, og ovennævnte undersøgelse fra 2007 viser samtidig, at de unge ikke oplever et stort pres fra hjemmefronten.

Hele 48 % af de unge oplever ikke, at deres forældre "ønsker, at jeg skal tage en højere uddannelse og få et job med højere social prestige, end de selv har fået".

Kun 29 % føler, at de skal forsøge at leve op til forældrenes høje ambitioner.

Blandt de unge på erhvervsuddannelserne føler hele 61 % ikke noget pres hjemmefra, mens kun 27 % er enige i, at forældrene forventer, at de klarer sig bedre.

Andre undersøgelser har vist, at forældrene stadig spiller en afgørende rolle for unges uddannelsesvalg: Der er stadig næsten en tredjedel, som føler, de skal leve op til forældrenes forventninger.

Tidligere var der nok også stærke forventninger, men måske mere i retning af: 'Kend din plads, tag den læreplads, vi kan give dig.'

Unge livschancer har en nøje sammenhæng med forældrenes socioøkonomiske levevilkår – uanset de unges egne opfattelser af ambitioner og karrierevalg, hvilket bekræftes af, at akademikerbørnene ser lysere på fremtiden.

Realiteten er stadig, at risikoen for, at unge med ufaglærte forældre ikke har en uddannelse som 25-årig, er næsten syv gange så stor, som hvis man kommer fra et akademikerhjem. De unges ambitionsniveau har således en nøje sammenhæng med deres senere jobmuligheder.

Hvis drengene ikke kan se jobmuligheder, kan det føre til vigende sociale ambitioner og til mindre social mobilitet.

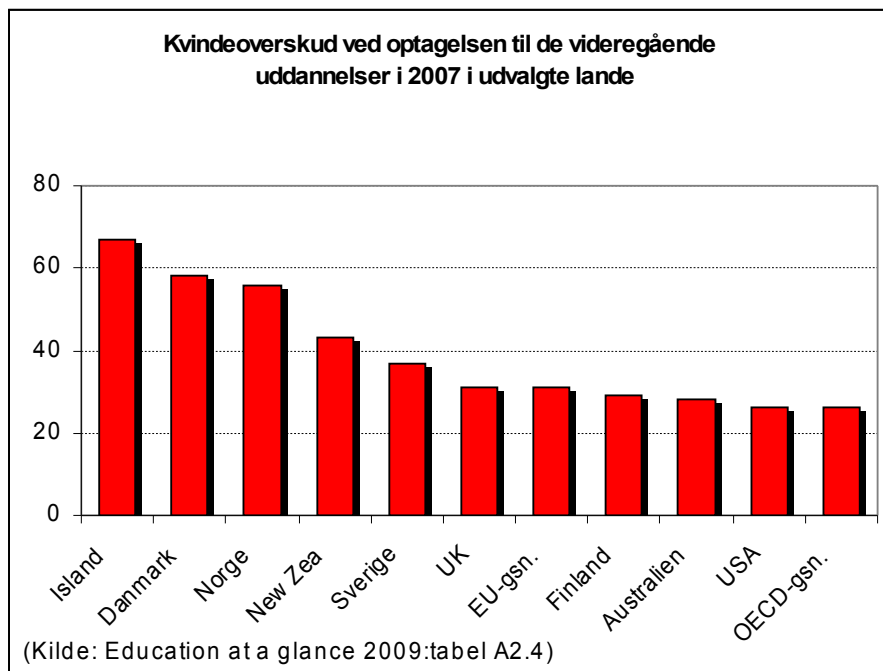
Martin Munk er professor i Sociologi på Aalborg Universitet, Campus København, Copenhagen Institute of Technology, hvor han blandt andet står i spidsen for et nyt center for mobilitetsforskning. Teksten er et uddrag af en længere artikel, der kan læses i sin helhed og med relevante referencer og litteraturhenvisninger på www.kvindenogsamfundet.dk

Tabel 1. Andel af de 25-årige pr. 1.10.2006, der ikke har gennemført eller er i gang med en kort, mellemlang eller lang videregående uddannelse, fordelt på køn og forældrenes højst fuldførte uddannelse:

<i>Forældres uddannelse</i>	<i>25-årige mænd</i>	<i>25-årige kvinder</i>
Ingen uddannelse efter grundskolen	87	75
Faglig uddannelse	76	56
Gymnasieuddannelse eller kort videregående uddannelse	66	46
Mellemlang videregående uddannelse eller bachelor	49	32
Akademikere og forskeruddannede	30	18

Kilde: Danmarks Statistik, 2008 (gentaget fra Lars Olsen 2008). Procentandel.

Figur 1. Optagelse på MVU/LVU 2007 i forhold til kvinde-mandeforskel målt ud fra manden= ”kvindeoverskud”.

Tak til Trond Beldo Klausen for sammenstilling af tabel.

Bourdieu, Pierre 1999: *Den maskuline dominans*. København: Tiderne skifter.

Christoffersen, Mogens Nygaard 2004: *Familiens udvikling i det 20. århundrede*. Rapport 04:07. København: Socialforskningsinstituttet.

Education at a Glance 2009. Paris: OECD.

Hasse, Cathrine 2005: Køn som stopklods og solstråle, i: *Køn, karakterer og karriere*, Danmarks Evalueringsinstitut: 53-72.

Kvindelige forskertalenter – dansk forsknings uudnyttede reserve (2009): København: VTU.

McIntosh, James og Munk, Martin D. 2007. Family Background and Educational Choices: Changes Over Five Danish Cohorts. Working Paper 18: 2007. København: Socialforskningsinstituttet.

McIntosh, James og Munk, Martin D. 2009. Family Background and Changing Educational Choices in Denmark, indsendt til internationalt tidsskrift

Munk, Martin D. 2002: Køn, marginalisering og social eksklusion. Arbejdsrapport 19b: 2002. København: Socialforskningsinstituttet.

Munk, Martin D. 2008. Køn, social mobilitet og social reproduktion, maskulin dominans og kvindernes indtog i uddannelsessystemet, *Dansk Pædagogisk Tidsskrift* 56(2): 26-35.

Munk, Martin D. 2009. Rapport til Forskningsrådet for Samfund og Erhverv: Om School Performance and Academic Achievement of Danish Children: A Longitudinal Study. November. Centre for Mobility Research, Aalborg University.

Munk, Martin D. 2009 og Olsen, Peter Skov 2009. *Brug af testdata i børneforløbsundersøgelsen* (BFU). EMU-forlag. Undervisningsministeriet (fou.emu.dk)

Pless, Mette og Katznelson, Noemi 2007: *Unge veje mod ungdomsuddannelserne*. Tredje rapport om unges uddannelsesvalg og overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse og arbejde. København: Center for Ungdomsforskning.

Thomsen, Jens Peter (2008). *Social differentiering og kulturel praksis på danske universitetsuddannelser*. Forskerskolen i Livslang Læring, Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning, Roskilde

Zlotnik, Gideon 2005. Kendsgerninger og konsekvenser, i: *Køn, karakterer og karriere*, Danmarks Evalueringsinstitut: 39-51.